

Kasbga yo‘naltirishning psixologik jihatlari

Matyoqubova Xurshida Qo‘ziboyevna
Xorazm viloyati Qo‘shko‘pir tumanidagi
17-umumiy o‘rta ta‘lim maktabi psixologi
Madraximova Maftuna Ravshonbekovna
Xorazm viloyati Qo‘shko‘pir tumanidagi
17-umumiy o‘rta ta‘lim maktabi psixologi

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘quvchilarni ta‘lim jarayonida kasb hunarga yo‘naltirishning ijtimoiy-psixologik jihatlari, kasbga yo‘naltirishda maktab psixologi, ota-onalarning o‘zaro hamkorligi kasbiy o‘zlikni anglash haqida atroflicha fikr bildirilgan.

Kalit so‘zlari: o‘quvchi, ta‘lim, kasb-hunar, ijtimoiy-psixologik, qiziqish, qobiliyat

Kirish. O‘quvchilar yoshligida kelgusida kim bo‘lish masalasiga qiziqish ko‘rina boshlaydi. Ulardagi bunday qiziqish o‘z ota-onalari va katta yoshdagi maktabdoshlarining ta‘siri bilan, shuningdek, turli kasbdagi kishilar: binokorlar, vrachlar, o‘qituvchilar, traktorchilar, kombaynchilar, o‘quvchi va boshqalarning qilgan ishlarini kuzatishlari natijasida paydo bo‘ladi. Bu boradagi o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish bo‘yicha tadbirlar O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning “O‘quvchi-yoshlarni kasb-hunarga tayyorlash tizimini rivojlantirish bo‘yicha qo‘shimcha chora tadbirlar to‘g‘risida” 1186/20-5-sonli qarori shu sohada muhim vazifalar sifatida belgilandi, O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta‘lim vazirligi, Respublika tashxis Markazi buyruqlari, me‘yoriy xujjatlari va metodik tavsiyalari asosida barcha darajadagi tashxis markazlari tomonidan tashkil etiladi va bevosita ta‘lim muassasalarining psixologlari tomonidan amalga oshiriladi [1]. Kelgusida bunday kasb-hunar egasi bo‘lish masalasi dastlab bolalarning faqat orzuxayoli, bolalar ideali sifatida voqe bo‘ladi. Boladagi kasbga bo‘lgan dastlabki qiziqishlar hali ularning o‘qib-o‘rganayotgan fanlari bilan bog‘lanadi. Shuning uchun ham ulardagi bunday qiziqish ularning dars o‘zlashtirishlariga ta‘sir ko‘rsatmaydi. Tahlil va natijalari: Tadqiqotlarimiz natijasiga ko‘ra, V-VIII sinf o‘quvchilaridagi kasbga bo‘lgan qiziqishlarning o‘sishi uchun o‘quv mashg‘ulotlari

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Issue 5. May 2024

bilan bir qatorda, turli to‘garaklarda: texnika, adabiyot, san‘atshunoslik singari to‘garaklarda o‘tkaziladigan mashg‘ulotlar ham katta ahamiyatga ega. O‘quvchilarda paydo bo‘la boshlagan kasbiy qiziqishlar ma‘lum bir to‘garakni tanlashda aniqlanadi, to‘garaklardagi mashg‘ulotlar vaqtida esa bu qiziqishlar o‘zib mustahkamlanadi, ancha barqaror tus olib boradi. O‘quvchilar maktab yoshida bilim va tajribalar to‘plashi, umumiy aqliy saviyasining kengayishi munosabati bilan atrofdagi kishilar bilan ancha va murakkab aloqa bog‘lay boshlaydilar, hayotning turli sohalari va faoliyat turlari bilan tanishadilar, xilma- xil qiziqishlarga ega bo‘lgan kishilar bilan uchrashadilar va har xil kasblar bilan tanishadilar. Bularning hammasini o‘quvchilar faqat o‘zlarining bevosita kuzatishlari yo‘li bilangina bilib qolmay, balki kattalarning hikoyalaridan, o‘zlarining o‘qigan kitoblaridan ham bilib boradilar. Shunday qilib, o‘quvchilarda muayyan o‘quv fanlariga yoki umuman bilimga bo‘lgan bevosita qiziqishlar bilan birga muayyan kasbga, hayotning muayyan sohasiga qiziqish mana shunday vujudga keladi. Bolalarda paydo bo‘lgan kasbga qiziqish esa, o‘z navbatida, tanlagan kasbni egallashning sharti bo‘lgan muayyan bilimlarga qiziqishni aktivlashtiradi. Maktab bolalaridagi qiziqishlar faqat yuqorida bayon etilgan tartibdagina hosil bo‘lishi shart emas, balki boshqa yo‘llar bilan ham hosil bo‘lmog‘i mumkin: chunonchi, bolada turli faoliyatga, kasbga qiziqish dastlab atrof-muhitning ta’siri bilan hosil bo‘lmog‘i va so‘ngra bu qiziqish bilimga, o‘quv faniga, to‘garak mashg‘ulotlariga qaratilmog‘i mumkin. Bunday qiziqishlar o‘qish va to‘garak mashg‘ulotlariga qatnash davomida yana mustahkamlanib, qat’iylanib, ancha kuchli va barqaror tus olmog‘i mumkin. V–VI sinf o‘quvchilaridagi qiziqishlar hali uncha barqaror bo‘lmaydi. Bunday qiziqishhavaslar ko‘pincha birdaniga boshlanib ketadi va shuningdek, tez yo‘qolib ham ketadi. Boladagi bir qiziqish o‘rnini boshqa bir qiziqish egallaydi. Shuning uchun ham qiziqishlarni tarbiyalash, ya’ni bolada ijobiy barqaror qiziqish-havaslar paydo qilish zarurdir. Albatta, to‘g‘ri yo‘lga qo‘yilgan ta’lim ishlarining o‘ziyoq o‘quvchilarda qiziqishlar tarbiyalaydi. Har qaysi o‘quv fani va har qanday bilim qiziqarli. O‘quvchilarda qiziq ish paydo qilish va uni barqaror qilish o‘qituvchilarga bog‘liq. O‘quvchilarda qiziqish paydo qilis h va uning barqarorligini saqlab qolish uchun avvalo o‘qitiladigan darslarning emotsional, yorqin va jonli bo‘lishi, o‘quvchilarga beriladigan materiallarni amaliyot bilan bog‘lab borish, so‘ngra esa o‘qib o‘rganiladigan fanlarni turmushning turli sohalaridagi rolini, ko‘rilishimizdagi ahamiyatini bilimlarning kelgusida kasb egallash va ma’lumotni oshirish uchun zarurligini anglab olishi katta ahamiyatga egadir. Masalan, fizika darsida M.G.Davletshin tomonidan mahsus

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Issue 5. May 2024

psixologik tajribalar o‘tkazilib, bunda u fizikaning texnikada qo‘llanishiga o‘quvchilar e‘tiborini jalb etish yo‘li bilan maktab bolalarida texnikaga qiziqish ancha ortganligini ko‘rsatadi. Texnikaga qiziquvchi o‘quvchilar soni 14% ga oshdi. Shu bilan bir qatorda tajriba olib borilgan gruppadagi o‘quvchilarning qiziqishi chuqur bo‘lganligi va bundagi motivlar ham ancha ongli bo‘lganligi aniqlangan. Fizika fanini o‘qitishda bunday ishlar olib borilmagan gruppada o‘quvchilarida esa texnikaga qiziqish ancha past bo‘lganligi aniqlangan. O‘quvchilarda fanga qiziqishni paydo qilish va uning barqarorligini saqlab qolishda o‘qituvchining fanga bo‘lgan munosabati katta rol o‘ynaydi. Agar o‘qituvchi o‘z fanini sevsa, unga qiziqsa, u vaqtda o‘qituvchilarda ham shu fanga ko‘p darajada barqaror qiziqish, umuman va shu bilim bilan bog‘liq bo‘lgan vaziyatda qiziqish-havas paydo bo‘ladi. O‘smirlik davrida fanga bo‘lgan qiziqish mustahkamlanish bilan birga, kelajak kasbga birmuncha barqaror qiziq ish shakllana boshlaydi[5]. VII–VIII sinf o‘quvchilari kelgusida o‘zlarining qiladigan ishlari va kasblari to‘g‘risida jiddiy o‘ylay boshlaydilar. 14–15 yoshdagi o‘smirlarning kelajagi masalasi oila sharoitida ham jiddiy muhokama mavzui bo‘lib qoladi. IX sinflarda kasb tanlash o‘quvchilarning asosiy masalasi bo‘lib qoldi. Ular o‘qishni davom ettirib, to‘liq o‘rta ma‘lumot olsammikan, yoki biron kasb hunar maktabiga kirib o‘qisammikan, yo bo‘lmasa, korxonaga ishga kirsammikan degan masala ustida o‘ylanadilar. Bordiyu, o‘quvchi o‘qishini davom ettirishga qaror qilgan bo‘lsa, u vaqtda uning oldida qanday ishlab chiqarish ixtisosi beradigan o‘rta maktabga kirsammikan, degan masala tug‘iladi. Agar o‘quvchi ishlab chiqarishga kirishga jazm qilsa, u vaqtda qanday korxonaga va qanday ixtisosni tanlashim kerak, degan savolni hal etishi kerak bo‘ladi. Ishlab chiqarishga kirishni qaror qilgan o‘smirlarimizning ko‘pchiligi ishlab chiqarishdan ajralmagan holda o‘rta maktabda o‘qishni ham davom ettirishga qaror beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Davletshin M.G. Zamonaviy maktab o‘qituvchisining psixologiyasi. Toshkent 1999.
2. Davletshin M.G. Psixologiyadan qisqacha izohli lug‘at. Toshkent. 1999.
3. G‘oziev E.G‘., Mamedov K.Q. Kasb psixologiyasi. Toshkent 2003.
4. G‘oziev E.G‘. Kasb va shaxs. Toshkent 1996.
5. G‘oziev E.G‘. va b. Kasb psixologiya kursidan ma‘ruzalar matni. Toshkent 2000.
6. Qodirov B.R., Qodirov K.R. “Kasbiy tashxis metodikalari” Toshkent-2000y.